

КРАЄЗНАВСТВО

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у квітні 1927 року Українським комітетом краєзнавства
Репресований у 1930 році

Відроджений 1993 року з ініціативи Національної спілки краєзнавців України

1/2(90/91)'2015

З М І С Т

Головний редактор
Олександр Реєнт

Редакційна колегія:
Олег Бажан
(перший заступник
головного редактора)

Богдан Андрусин
(заступник
головного редактора)

Лев Баженов
Віль Бакіров
Олександр Гончаров
Віктор Даниленко
Володимир Дмитрук
Олександр Завальнюк
Віктор Звагельський
Григорій Клепак
Сергій Копилов
Олександр Лисенко
Микола Литвин
Руслана Маньковська
Андрій Непомнящий
Олег Рафальський
Олександр Рубльов
Григорій Савченко
Віктор Савчук (заступник
головного редактора)
Валерій Смолій
Тарас Чухліб
Ганна Швидько

Засновники:
Національна спілка
краєзнавців України
Інститут історії України
НАН України

**Виходить
щоквартально**
ISSN 2222-5250

До 90-річчя Національної спілки краєзнавців України

- Олександр Реєнт, Володимир Дмитрук (м. Київ).* Поступ українського краєзнавства 8
- Євген Букет (м. Київ).* Ювілеї громадського руху 28

Одеса: правовий та соціокультурний простір портового міста

- Костянтин Тиганій (м. Одеса).* Європейські традиції міського самоврядування Одеси на зламі XVIII–XIX ст. 33
- Тарас Гончарук (м. Одеса).* Юридичні умови функціонування Одеського порто-франко 1819 – 1859 рр. 38
- Олена Феденко (м. Одеса).* Відкриття та діяльність італійських консульств в Одесі наприкінці XVIII – початку XX ст. 47
- Валентин Кобзар (м. Київ).* Одеський Дністровський водогін. Як все починалось 52
- Тарас Вінцовський (м. Одеса).* Міська дума Одеси в умовах революційних трансформацій: політичні аспекти діяльності (серпень 1917 – січень 1918 рр.) 60
- Віктор Савченко (м. Одеса).* Одеські анархісти і соціалізація виробництва в 1917–1919 рр. 69
- Олександр Шишко (м. Одеса).* Політичний терор в Одесі у квітні-серпні 1919 року 78

До 150 – річчя Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

- Ігор Коваль, Вадим Хмарський (м. Одеса).* Історіографічне осмислення історії Одеського університету: віхи, люди, тексти, підсумки 89
- Надія Коцур (м. Переяслав-Хмельницький).* Дослідження в галузі гігієни – важлива складова розвитку науки в Новоросійському (Одеському) університеті (кінець XIX – початок XX століття) 99

Історія міст і сіл Північного Причорномор'я

- Андрій Красножон (м. Одеса).* Історична топографія Ізмаїла у 1770-х рр. 107
- Віра Церковна (м. Ізмаїл).* Історія села Райлянка за матеріалами "Кишинівських єпархіальних відомостей" 110
- Ігор Гулянович (м. Одеса).* Соціотопографія Овідіополя в дореформенний період 116
- Олександр Музичко (м. Одеса).* Грузинські місця пам'яті Одеси та інших місцевостей Південної України: виникнення, історія, легенда 121

Літопис українського краєзнавства

- Олександр Гончаров (м. Київ).*
Науковий потенціал краєзнавства: ретроспективний погляд, сучасний стан та шляхи підвищення ефективності 129
- Валерій Левченко, Галина Левченко, Едуард Петровський (м. Одеса).* Ландшафт історичної науки крізь призму історії науково-серіальних видань Одеси (XIX – початок XXI ст.) 144

Історія України у світлі регіональних досліджень

- Лілія Циганенко (м. Ізмаїл).* Євреї Південної Бессарабії: особливості розселення та господарчої діяльності (перша половина XIX ст.) ... 157
- Юрій Котляр (м. Миколаїв).* Первомайська петлюрівська організація в антибільшовицькому повстанському русі 164

Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс

- Олександр Степанченко (м. Одеса).* Перша літописна згадка про Одесу (Качібей) та церковна унія XV ст. 173
- Олександр Тригуб (м. Миколаїв).* Монастирі Південної України у господарсько-економічному житті краю (кінець XVIII – початок XX ст.) ... 178
- Микола Михайлуца (м. Одеса).* Реконструкція діяльності Доманівського протоієрейства Голтянського повіту в період румунської окупації (1941-1944 рр.) 184

Теоретико-методологічні засади освітянського краєзнавства

- Ірена Гребцова (м. Одеса).* Діяльність першого піклувальника Одеського навчального округу Н.Ф. Покровського 191
- Олена Синявська (м. Одеса).* Одеський період в історії Люблінської чоловічої гімназії 197
- Наталія Мех (м. Київ).* Українознавчий зміст навчально-методичних комплектів для початкової школи освітнього проекту «Інтелект України» 203

Медичне краєзнавство: суть та науково-дослідницький потенціал

- Ігор Робак (м. Харків).* Талант, відданий оздоровленню Харкова (до 140-річчя народження В.В. Фавра) 207
- Лідія Товкун (м. Переяслав-Хмельницький).*
Внесок учених-гігієністів Одеського медичного інституту в розвиток гігієни в Україні (1921-1941 рр.) 213

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту
історії України НАН
України (*протокол № 5*
від 28.05.2015 р.)

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції
України (*Свідоцтво про*
державну реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації – серія КВ № 1722
від 06.12.1995 р.)

Постановою президії
ВАК України № 05/2
від 27.05.2009 р.
журнал внесено до переліку
наукових фахових видань, у
яких можуть публікуватися
результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових
ступенів доктора
і кандидата наук
за спеціальностями
«Історичні науки»
(*Бюлетень ВАК України. –*
2009. – № 8.)

Журнал включено до біб-
ліографічної бази даних
наукових публікацій РІНЦ

Усі права застережені.
Передрук дозволено тільки
за згодою редколегії.

Адреса редакції:

01001, м. Київ-1,
вул. М.Грушевського, 4,
кім. 212
тел.: 278-02-38, 279-13-88

E-mail:

bazhancio@ukr.net

Електронна версія:

www.history.org.ua
www.nbu.gov.ua
www.nsku.org.ua

© Національна спілка
краєзнавців України, 2014

© Інститут історії України
НАН України, 2014

<i>Вадим Ільїн (м. Харків)</i> . Амбулаторно-поліклінічна допомога в Харкові в повоєнні радянські часи (1945-1991) в ракурсі історико-медичного краєзнавства	218
--	-----

Джерелознавчі та біографічні студії

<i>Валерій Томазов (м. Київ)</i> . Матвій Миколайович Маврогордато – громадський діяч, благодійник та меценат	225
Анатолій Хромов (м. Одеса). З історії Одеської міської поліції початку ХХ століття: дільничний пристав Семен Григорович Логинеско	232
<i>Олег Бажан (м. Київ), Вадим Золотарьов (м. Харків)</i> . Один з організаторів київського футбольного клубу «Динамо» (штрихи біографії Сергія Арсентійовича Бармінського)	235
<i>Надія Білявська (м. Одеса)</i> . Одеський вчений, інженер-технолог Костянтин Андрійович Богомаз	247

Наукова інформація

<i>Олег Мельник (м. Одеса)</i> . «Кочубіїв – Хаджибей – Одеса»	255
<i>Олександр Бонь, Євген Ковальов (м. Київ)</i> . У всеукраїнська науково-практична конференція «Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: європейський цивілізаційний вимір»	256
<i>Євген Букет (м. Київ)</i> . Презентації книги «Україна Тараса Шевченка»	258

Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя

Микола Михайлуца (м. Одеса). У міжнародна наукова конференція «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (м. Одеса)	261
<i>Геннадій Бондаренко, Анатолій Силюк, Анатолій Шваб (м. Луцьк)</i> . 25 років Волинській обласній організації НСКУ	265
<i>Ірина Савченко (м. Київ)</i> . Експедиція «Історико-краєзнавча спадщина Фастівщини»	268
<i>Анатолій Ситник (м. Київ)</i> . До 25-річчя установчого з'їзду Національної спілки краєзнавців України	273
<i>Руслана Маньковська (м. Київ)</i> . «Катеринин день». Краєзнавці започаткували свято народної художниці Катерини Білокур	274

Огляди

<i>Станіслав Кульчицький (м. Київ)</i> . «Білі плями» в історії наукового, культурного і повсякденного життя Одеси	277
<i>Олена Павлова (м. Харків)</i> . Ім'я Репін та християнство	280
<i>Семен Цвілюк (м. Одеса)</i> . У пошуках втрачених імен та ілюзій	281
<i>Валерій Рекрут (м. Київ)</i> . Видатний історик, педагог і дослідник життя української жінки	284
<i>Мирослав Аліман, Тетяна Онішко (м. Полтава)</i> . Краєзнавець і громадський діяч Іполит Зборовський: повернення із забуття	287

Про авторів	290
------------------------------	-----

На першій сторінці
обкладинки:
Пам'ятник
герцогу де Рішельє
в Одесі.
Фото Олега Куцького

Число журналу
видано за підтримки
Сергія Рафаїловича
Гриневецького

Шановні читачі!

Ви тримаєте у руках незвичайний номер журналу – плід зусиль двох наукових колективів: всеукраїнського часопису «Краєзнавство», що видається з 1927 року, та ще молодого історико-краєзнавчого видання, якому тільки-но виповнилося десять років – «Південний Захід. Одесика».

Цей номер присвячений Одесі та Одеській області – південній перлині України, історія якої яскраво демонструє тернистий шлях українського народу та навчає нащадків толерантності і мужності, щиросердю та доброзичливості. Одещина має величезний потенціал. Це – головні порти, житниця і здравниця нашої країни. Це – чудові люди – роботящі, талановиті, оптимісти «за походженням».

Одесити безмежно люблять своє місто та абсолютно впевнено жартують про те, що Одеса претендує і не на перше місто в Україні, але й не на друге. І дійсно, Одеса – світова столиця гумору, морська столиця і один з провідних наукових центрів держави. Достатньо зазначити, що цього року своє 150-річчя відзначає славетний Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова.

Отже, Одеса відома у всьому світі. Про неї пишуть, співають, знімають кіно. Скажімо відверто, таку популярність мають лише лічені в світі міста.

Наше місто пишається своєю історією, а завдання авторів цього видання – розібратися в хитросплетіннях цієї історії, донести до читача об'єктивну інформацію, адже «Південний Захід. Одесика» на сторінках «Краєзнавства» – це не тільки презентація наукових досліджень одеських істориків, це й презентація Одеси як історичного і культурного явища.

Хочу побажати авторам і читачам миру і злагоди, натхнення і плідної праці на благо нашого славетного міста.

Сергій Гриневецький

Це число журналу – плід спільної праці часопису «Краєзнавство» та одеського історико-краєзнавчого наукового альманаху «Південний Захід. Одесика – Юго-Запад. Одесика», що видається з 2006 р. «Асоціацією європейської культури» при підтримці С. Р. Гриневецького (видано 19 і цей спільний випуск можна вважати ювілейним 20 числом). «Південний Захід. Одесика» об'єднав зусилля 15 професорів – докторів історичних наук, близько 40 кандидатів історичних наук, численних краєзнавців, істориків з Києва, Харкова, Миколаєва, Ізмаїлу. Друкувалися в альманасі праці істориків з Молдови, Румунії, Росії, Франції. Своє завдання редакція альманаху бачить в дослідженні історії південно-західного регіону України – Одеської області (насамперед Одеси). Найбільшу допомогу у виданні спецвипуску журналу «Краєзнавство» надали члени редколегії «Південний Захід. Одесика – Юго-Запад. Одесика», відомі одеські історики, професори, доктори історичних наук: Т. Г. Гончарук, М. І. Михайлуца, В. М. Хмарський.

*Віктор Савченко,
головний редактор наукового історико-краєзнавчого альманаху
«Південний Захід. Одесика»*